

Antti Kettunen

Kirkollista rajaseututyötä Kuusamossa ja Sallassa 1930-luvulta 1940-luvulle

A. Esivaihe

Pohjois- ja Itä-Suomen seurakunnat olivat vuosisatamme alussa pinta-alaltaan hyvin laajoja, vähäväkisiä ja harvakseltaan asutettuja. Tiestö oli heikosti kehittynyt, mistä syystä pääliikenneväyliä olivat järvet ja joet. Asutus keskittyi kulkukelpoisten vesistöjen lähellä oleviin hallansuojaisiin paikkoihin.

Näin ollen kylät elivät melko paljon eristyksissä toisistaan, ja väestön liikkuvuus oli vähäinen, mikä selvästi haittasi kirkollisten olojen vakiintumista. Kun kansa ei tullut pappien tykö, pappien oli mentävä kansan tykö ja hoidettava kasteet, rippikoulut, vihkimiset, hautaansiunaamiset, seurat ja jumalanpalvelukset kyläkohtaisesti kinkerien yhteydessä. Lukutaidon opetuksesta huolehtivat kiertävät lehtorit eli katekeetat.

Vielä ennen vuotta 1925 Kuusamon seurakuntaan kuuluivat nykyisten Kuusamon ja Posion pitäjien alueet.¹ Seurakunnan ainoa kirkkorakennus oli Kuusamon vuonna 1802 valmistunut kirkko, joka sittemmin, toisen maailmansodan loppuvaiheessa, tuhoutui.² Kirkolta oli matkaa pitäjän ääriin runsaasti: pohjoisessa Käylään lähes 50 km, idässä Paanajärven alapäähän noin 70 km, etelässä Irnijärvelle 60 km ja lännessä Perä-Posiolle noin 70 km.³

Ennen Posion erottamista Kuusamon maapinta-ala oli noin 9.060 km².⁴ Vuoden 1920 väestölaskennan mukaan Kuusamossa oli 12.498 asukasta,⁵ joten pitäjän keskimääräinen väentiheys oli noin 1,4 ihmistä neliökilometrillä.

Sallan seurakunta tunnettiin vuoteen 1936 asti nimellä Kuolajärvi.⁶ Seurakunta oli erämaisempi kuin Kuusamo, sillä se oli tavattoman laaja. Sen maapinta-ala oli yli 12.000 km².⁷ Tällä Uudenmaan läänin kokoisella alueella oli kui-tenkin vuonna 1920 hieman yli 5.400 asukasta,⁸ joten pitäjässä oli keskimäärin vain yksi ihminen kahta neliökilometriä kohden.

Kuolajärven kirkko, joka rakennettiin vuonna 1835 ja tuhoutui vuonna 1939, sijaitti lähellä Sallajoen ja Kuolajoen yhtymäkohtaa.⁹ Kirkolta oli matkaa pitäjän asutuille äärille

---

¹ Ervasti 1981, s.315. Kettunen 1987, s. 37.

² Ervasti 1981, s. 95, 312. Kettunen 1987, s. 37.

³ Maanmittaushallitus, Yleiskartta 1950.

⁴ Ervasti 1981, s. 311.

⁵ Tilastokeskus, Tilastollisia tiedonantoja N:o 63, 1979.

⁶ Koivisto 1971, s. 5. Kettunen 1987, s. 38.

⁷ Sallan kirkonarkisto, Kertomukset seurakunnan tilasta 1939 - s.a. II D.d.

⁸ Tilastokeskus, Tilastollisia tiedonantoja N:o 63, 1979.

⁹ Krogerus-Ritoniemi 1930, s. 5, 46, 47. Kettunen 1987, s. 38.

seuraavasti: pohjoisessa Kota-Anttiin yli 50 km, idässä Alakurtille niinkään yli 50 km, etelässä Sovajärvelle 70 km ja lännessä Kursuun 60 km.¹⁰

Kuusamon ja Kuolajärven kirkonkylien välisen maantien itä-puolelle jäi siis alue, joka oli noin sata kilometriä pitkä ja kolmestakymmenestä viiteenkymmeneen kilometriin leveä, joka päättyi valtakunnanrajaan ja jonne säännöllinen seurakunnallinen toiminta ei ollut vielä yltänyt. Kristillinen usko oli toki kantautunut tuolle alueelle lestadiolaisen herätyksen voimasta.

B. Rajaseututyön käynnistyminen

Koska Kuolajärven ja Kuusamon välimaastossa oli monta kylää, joiden hengellinen hoito oli kirkon puolesta jäänyt huonoksi, virisi 1930-luvun alussa ajatus, että laiminlyönnit oli vihdoin korjattava. Tässä oli laajemmin kyse kristillis-isänmaallisesta toiminnasta,¹¹ jolla oli selviä poliittisia tavoitteita.

Jo Suomen itsenäistyttyä oli asetettu päämäärä, että maan reuna-alueet kytkettäisiin lujasti muuhun Suomeen ja saatettaisiin sivistyksellisesti ja taloudellisesti samalle tasolle muiden osien kanssa.¹² Virallisesti ja valtion varoin rajaseututyö käynnistyi vuonna 1923, kun Valtioneuvosto määräsi Uno Branderin ”ylijohtajana johtamaan ja valvomaan niitä toimenpiteitä, joihin ryhdytään rajaseudun maatalouden kohottamiseksi”.¹³ Koska rajaseudun ongelmat olivat suurimmat maaseudun ja varsinkin maatalousväestön piirissä, rajaseututyö keskittyi aluksi maatalouden neuvontaan, jota kutsuttiin virallisesti maataloudelliseksi rajaseututoiminnaksi.¹⁴

Suomen kirkko myöhästyi siis liikkeellelähdössään vajaan kymmenen vuotta. Ansio kirkollisenkin rajaseututyön alkuun pääsemisestä lankeaa paljolti Uno Branderille, sillä hän oli aloitteentekijä. Kuusamon seurakunnan historiassa kerrotaan, miten hänen aloitteensa vaikutti tällä ilmansuunnalla:

”Kuusamon seurakunnan kirkonkokouksessa luettiin helmikuun 22. päivänä v. 1931 tuomiokapitulin lähetepäätös 30.1.1931, josta kävi ilmi, että ylitirehtööri ja rajaseutuliiton puheenjohtaja U. Brander oli opetusministeriön esittelysihteeri Y. Loimarannalle lähettämässään kirjelmässä ehdottanut ylimääräisen rajaseutupapin palkkaamista Kuusamon Paanajärvelle. Tuomiokapituli pyysi Kuusamon seurakuntaa antamaan asiasta lausuntonsa sekä esittämään, minkälainen tulisi olemaan se rajaseutupiiri, missä tällainen rajaseutupappi voisi toimia.”¹⁵

”Kirkonkokouksessa päätettiin esittää, että rajaseutupiiriin tulisivat kuulumaan seuraavat kylät: Paanajärvi, Liikasenvaara, Suorajärvi, Vuotunki, Kuntijärvi, Vatajärvi, Tavajärvi ja Välijärvi sekä Kuolajärven puolelta Sovajärven kylä ja Tuutikylä. Seurakunta esitti papin keskuspaikaksi Paanajärveä, josta käsin hän vuoron perään pitäisi saarnoja ja jumalanpalveluksia eri kylillä joko kansakouluissa tai talojen pirteissä. Edelleen esitettiin, että evankelisluterilaisten seurakuntien vastikevaroista palkattaisiin paitsi pappi myös

¹⁰ Maanmittaushallitus, Salla-Alakurtti -ulkoilukartta 1993.

¹¹ Mäkeläinen Pertti, Kirkollinen rajaseututyö, Rajaseutu 3/1992, s. 10.

¹² Uosukainen Riitta, Rajaseututyön henki ja perusteet, Rajaseutu 2/1993, s. 6.

¹³ *ibid.*

¹⁴ *ibid.*

¹⁵ Ervasti 1981, s. 347.

hänelle kustannettaisiin asunto (3h ja k), mikä tekisi noin 5000-6000 mk vuodessa. Kirkkokokous oli siis kovin kiittolisena ottamassa vastaan tarjotun ylimääräisen papin, mutta totesi, ettei sillä ollut sanottavastikaan mahdollisuuksia osallistua uuden työntekijän kustannuksiin.”¹⁶

”Opetusministeriö päätti vielä saman vuoden toukokuussa myöntää Kuusamon seurakunnalle 42000 markan vuotuisen avustuksen ylimääräisen rajaseutupastorin palkkaukseen, 5000 markkaa vuodessa lämpimän asunnon vuokraamiseen sekä matkakustannusten korvausta 3000 markkaan saakka. Myöhemmin matkakustannusten korvaus nostettiin 6000 markkaan. Syyskuussa 1931 Paanajärvelle saapui ensimmäiseksi rajaseutupapiksi Toivo Laitinen, joka vuokrasi asunnon Rajalan talosta.”¹⁷

Kirkollinen rajaseututyö käynnistyi siis Oulun hiippakunnan alueella ensimmäisenä Kuusamon Paanajärvellä ja sen lähiympäristössä. Paanajärven rajaseutupiiri oli ensimmäinen laatuaan myös koko maassa. Toivo Laitinen mainitaan useissa lähteissä maamme ensimmäisenä rajaseutupappina.¹⁸ Kirkollinen rajaseututyö pääsi seuraavaksi alkuun Soanlahden Loimolassa 1932,¹⁹ sitten Karjalan Kannaksella 1933²⁰ ja Kainuussa 1938.²¹

C. Sotaa edeltänyt aika

Paanajärven rajaseutupiirin kehitys oli yllättävän nopea. Vuosien 1931 ja 1939 välillä Paanajärvelle rakennettiin hautausmaa (1934)²² ja rajaseutukirkko (1937).²³ Työ laajeni myös Sallan suunnassa siten, että Sovajärven, Tuutijärven ja Vuorijärven kylistä sekä niiden välisistä alueista muodostettiin Tuutijärven rajaseutupiiri vuonna 1937(?).²⁴

Kuusamon seurakunnan historia -teos kertoo Paanajärven piiristä:

”Vuonna 1935 Toivo Laitinen siirtyi Puolangan kirkkoherraksi ja hänen tilalleen tuli hänen veljensä Olavi Laitinen. Papin vaihtuessa ilmoitettiin Paanajärven rajaseutupiirissä pidetyn siihen mennessä noin 100 jumalanpalvelusta tai hartaushetkeä vuodessa. Rippikoulua oli pidetty 8-10 viikkoa sekä opintokerho- ja ompeluseurailtoja noin 50. Rippikoulua ja pyhäkoulua pidettiin Paanan talon pirtissä. Jumalanpalvelukset pidettiin yleensä rajaseutupiirin kouluilla vuorotellen kullakin kylällä ja kerran kuussa Rajalan talon pirtissä. Keskiviikkoiltoisin pidettiin säännöllisesti Paanajärvellä iltaseurat vuorotellen kunkin talon pirtissä.”²⁵

”Rajaseutupapin avuksi perustettiin Paanajärven rajaseututyö ry -niminen yhdistys, jonka puheenjohtajana toimi pappi. Toivo Laitisen nuori rouva Saara os. Määttä toimi kanttorina

---

¹⁶ ibid.

¹⁷ ibid.

¹⁸ Laitinen 1968, s. 4. Tikkanen 1986, s. 256. Mustakallio 1990, s. 51-54. Koljonen Anita, Paanajärven paimenpojan maisemista Nyky-Suomeen, Rajaseutu 3/1992, s. 14, kuvateksti.

¹⁹ Laitinen 1968, s. 6.

²⁰ Laitinen 1968, s. 8.

²¹ Vainio 1958, s. 83. Olavi Laitinen, haastattelu 3.11.1993.

²² Kuusamon kirkonarkisto, Paanajärven hautausmaahan haudattujen luettelo ja hautapaikkakartta.

²³ Ervasti 1981, s. 350.

²⁴ Ervasti 1981, s. 354. Olavi Laitinen haastattelussa 3.11.1993 piti tietoa epävarmana.

²⁵ Ervasti 1981, s. 347-348.

ja perusti Paanajärvelle naiskuoron, joka esiintyi muutamissa jumalanpalveluksissa ja helluntain kevätjuhlassa. Olavi Laitisen aikana syksystä 1937 kanttorina toimi Paanajärven länsipään koulun opettaja Yrjö Kortelainen, jolle rajaseutuyhdistys vuoden 1939 alusta lähtien sitoutui maksamaan palkkaa 50 markkaa jumalanpalveluskerralta.”²⁶

”Jo Toivo Laitisen aikana ryhdyttiin Paanajärvelle hankkimaan omaa rajaseutukirkkoa. Paanajärven rajaseututyö teki tässä varsinaisen suururakan. Arpajaisilla ja vapaaehtoisin keräyksin saatiin kootuksi 5000 markan rakennusrahasto ja metsähallitukselta saatiin 200 tukkipuuta. Talkootöinä siirrettiin Pyyläisen talon hirsikehikko aiotulle kirkon paikalle. Tämä kehikko oli ostettu Antti ja Jussi Parkkiselta. Myös kirkon rakennustyöt suoritettiin huomattavalta osin talkoilla. Paitsi em. lahjoituksia kirkon rakentamiseen saatiin varoja myös työttömyysavustuksina kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöltä sekä Kuusamon kunnalta. Kirkko valmistui kesällä 1937 ja sen vihki tarkoitukseensa lääninrovasti Eino Virkkula saman vuoden syyskuun 9. päivänä. Samana vuonna, jona kirkkoa ryhdyttiin puuhaamaan Paanajärvelle, vihittiin käyttöön sikäläinen hautausmaa. Kirkon vahtimestarina toimi Maria Herva ja viimeisenä haudankaivajana Uno Kurtti.”²⁷

Tuutijärvelle tuli pastoriksi Erkki Ervamaa tammikuussa 1939.²⁸ Lähteet kertovat asian eri tavoin, mutta vuosi 1939 lienee oikea, sillä Ervamaa sai pappisvihkimyksen 1938.²⁹ Vuorijärveläisiä oli tullut palvelemaan pastori Niilo Kytömäki kuitenkin jo edellisellä vuonna.³⁰ Sekä Ervamaa että Kytömäki saivat palkkansa Rajaseudun Ystävien Tampereen yhdistykseltä.³¹ Tuutijärven papin sijaisena toimi lyhyen ajan Sulo Nevala syksyllä 1939.³²

Tuutijärven rajaseutupappi asui aluksi Tuutijärven koululla, jossa pidettiin myös jumalanpalvelukset. Laitisten aikana jumalanpalveluksia oli kerran kuussa, Ervamaan aikana joka sunnuntai. Nuorten iltapäivärippikoulu pidettiin koululla ja aikuisten päivärippikoulu Ervamaan kamarissa Iikka Huhtalan talossa, jossa rajaseutupappi jälemin asui. Tuutijärven alakoulun opettaja Terttu Talosela toimi kanttorina.³³

Vuorijärven pappi asui Erkki Lassilan talossa. Jumalanpalvelukset pidettiin kansakoululla. Kanttorina toimi johtajaopettaja Arvi Kolehmainen. Rippikoulut pidettiin Sallan kirkolla.³⁴ Niilo Kytömäen muistetaan toimineen ajoittain myös Alakurtilla.³⁵

Myös Vuorijärvellä ja Tuutijärvellä oli talvisodan edellä hankitut tontit rajaseutukirkkoja varten. Vuorijärven kirkko oli suunniteltu kansakoulun tontille, ja sitä varten kyläläiset olivat ehtivät ajaa talkoilla Isoseljän tukkikämpästä saadun puutavaran rakennuspaikalle. Outokumpu Oy oli lahjoittanut 600 kg kuparia kirkonkelloa varten. Tuutijärvellä tontin

---

²⁶ Ervasti 1981, s. 348.

²⁷ Ervasti 1981, s.348-350.

²⁸ Vainio 1958, s. 78. Ervasti 1981, s. 354. Olavi Laitinen, haastattelu 3.11.1993.

²⁹ Sota-arkisto, Helsinki, Kortisto sotilaspapeista 1939-44, T22293/19-28.

³⁰ Vainio 1958, s. 78. Tikkanen 1986, s. 258.

³¹ Vainio 1958, s. 78.

³² Viena Parviainen, haastattelu 2.11.1993.

³³ Viena Parviainen, haastattelu 2.11.1993.

³⁴ Olavi Lassila, haastattelu 2.11.1993.

³⁵ Paavo Hautala, haastattelu 2.11.1993.

olivat luvanneet lahjoituksena opettajat Veera ja Heimo Parviainen. Pitemmälle hankkeet eivät ehtineet edetä, kun talvisota keskeytti ne.³⁶

D. Sota

Rajaseutupapit toimivat talvisodassa rintamatehtävissä tai evakkoon siirrettyjen seurakuntalaistensa parissa. Olavi Laitinen huolehti Kuusamon siirtoseurakunnasta Pudasjärvellä ollen samalla Suojeluskunnan kenttäpappi. Jatkosodan aikana 1.8.1941 – 1.5.1942 hän vastasi kaatuneiden huollosta 40. sotasairaalan pappina Kuusamossa, minkä jälkeen hänet kotiutettiin ja hän siirtyi Pulkkilan kirkkoherraksi.³⁷

Niilo Kytömäki toimi vapaaehtoisena sotilaspappina Sallan rintamalla. Hänet määrättiin johtamaan joukkuetta Joutsijärven taisteluissa, ja hän kaatui Mäntyvaarassa 20.12. 1939.³⁸ Erkki Kansanaho mainitsee virheellisesti, että Kytömäki olisi toiminut Mäntyvaarassa komppanianpäällikkönä.³⁹ Virheellinen on myös maininta, että Kytömäki olisi ollut Lentiiran pappi, sillä tämä oli Jorma Kauko.⁴⁰

Erkki Ervamaa joutui talvisodan syttyessä suorittamaan asevelvollisuutta. Hänet siirrettiin yhä edelleen asevelvollisena 15.12.1939 osasto Roinisen sotilaspapiksi, missä tehtävässä hän oli 13.3.1940 asti. Sen jälkeen hän palveli Lapin Rykmentissä 6.3.1941 saakka. Jatkosodassa hän ei enää toiminut Sallan suunnalla.⁴¹

Rajaseutupapeista vain Olavi Laitinen oli sellaisessa asemassa, että hänen oli mahdollista kaitsea rajaseutuseurakuntaa, jonka keskuudessa hän oli tehnyt työtä ennen sotaa. Mutta on myös helppo ymmärtää, ettei yhden ihmisen panos tälle asialle voinut olla suuri sodan sekavissa oloissa.

Sota hävitti suurimman osan rajaseututyön aineellisista tuloksista Paanajärven ja Tuutijärven piireissä. Itse asiassa nämä piirit, sellaisina kuin ne oli perustettu, katosivat, kun Kuusamon ja Sallan itäosat luovutettiin Moskovan rauhassa 1945 Neuvostoliitolle. Sivistykselliset ja hengelliset vaikutteet sen sijaan säilyivät kansan muistissa. Tällä perustalla oli erityisen suuri merkitys, kun rajaseututyö alkoi sodan jälkeen uudelleen.

Hautajärven rajaseutupiiri vuosina 1945-63

A. Jälleenrakennus

Pohjois-Suomen jälleenrakentaminen aloitettiin sotatoimien ollessa vielä käynnissä syksyllä 1944. Saksalaisten jättämiä miinoitteita raivattiin ja särjettyjä teitä korjattiin sitä

---

³⁶ Paavo Hautalan arkisto, Kemijärvi.

³⁷ Sota-arkisto, Helsinki, Kortisto sotilaspapeista 1939-44, T22293/19-28.
Olavi Laitinen, haastattelu 3.11.1993.

³⁸ Kansanaho 1991, s. 99. Paavo Hautala haastattelussa 2.11.1993 vahvisti tämän usealta samassa joukossa taistelleelta veteraanilta saamansa tiedon.

³⁹ Kansanaho 1991, s. 99.

⁴⁰ Vainio 1958, s. 83.

⁴¹ Sota-arkisto, Helsinki, Kortisto sotilaspapeista 1939-44, T22293/19-28.

mukaa kuin rintamat etenivät pohjoista kohti. Samalla alettiin palauttaa myös väestöä kotiseuduilleen⁴² sodan-aikaisista sijoituspaikoistaan Pohjanmaalta ja Ruotsista.⁴³

Sallan pahoin tuhottuun ja osittain luovutettuun kuntaan sallittiin työkykyisen väestön palautus osiin kuntaa maaliskuun 1945 alussa. Itäiset kylät olivat vielä tuolloin raivaamatta miinoista, joten paluu niihin oli sallittu vain sotilasviranomaisten luvalla. Siksi paluu olikin vähäistä ennen toukokuuta 1945. Kaikkia sallalaisia ei voitu laskea kotikuntaansa vaan huomattava osa heistä siirrettiin Karunkiin, Kemijärvelle ja Pelkosenniemelle. Näiden lisäksi kesäkuussa Vaasan läänistä Oulun lääniin siirretyt noin 3300 sallalaista odottivat vielä vuoden lopussa pääsyä sijoituskuntaansa.⁴⁴

Olosuhteista johtuen Hautajärven piirissä ei voitu kahtena, kolmena sodan jälkeisenä vuonna järjestää laajaakaan toimintaa, vaan työ jatkui Tuutijärven rajaseutupapin Erkki Ervamaan laskemalla pohjalla.⁴⁵ Entisestä poiketen kirkon keskusrahasto maksoi jo ainakin osan rajaseututyön kustannuksista. Kirkkoneuvos Pertti Mäkeläinen kuvaa tätä vaihetta:

”Sodan takia kärsimään joutuneita Itä- ja Pohjois-Suomen seurakuntia auttamaan perustettiin vuonna 1941 kirkon keskusrahasto ja tämän hallitukseksi vuonna 1944 kirkkohallitus, josta kehittyi aikanaan kirkon yhteinen keskushallinto. Lakisääteisesti kaikkien seurakuntien oli maksettava osuutensa kirkon keskusrahastolle, joka rahoitti kirkon yhteistä toimintaa ja antoi avustuksia vähävaraisille seurakunnille. Kirkon keskusrahaston antama tuki teki mahdolliseksi rajaseutupappien ja rajaseutuisarten virkojen perustamisen siinä määrin kuin tämä tapahtui. Omalta osaltaan Rajaseutuliitto ry. ja Rajaseudun Ystävät ry. ovat tukeneet vuosikymmenien aikana seurakunnallista rajaseututyötä. Tämä yhteistyö on koettu merkittävänä. Sodanjälkeisen nopean jälleenrakentamisen, ko. alueella erityisesti kirkot ja pappilat, teki mahdolliseksi kirkkomme silloin saama ulkomainen apu.”⁴⁶

”Kirkollisen rajaseututyön kehittyessä syntyivät rajaseutupiirit, joista yleensä tuli yhdistyspohjaisia. Rajaseutupiirien suhde paikallisseurakuntaan, tuomiokapituliin ja kirkkohallitukseen jäi kuitenkin tarkemmin määrittelemättä. Rajaseudulla rakennettujen seurakunnallisten rakennusten omistus- ja hoitokysymys jäi siinä vaiheessa samoin avoimeksi, mutta nämä rakennukset ovat sittemmin siirtyneet seurakunnan omistukseen. Ohjesääntöjä kehitettäessä vuonna 1957 omaksuttiin johtavaksi periaatteeksi, että seurakunta ulottaa hengellisen huollon ja taloudellisen tuen myös rajaseutupiirien alueelle. Rajaseutupiirit eivät näin olleet ikäänkuin omia seurakuntia seurakunnan sisällä, vaan tämä toiminta liitettiin entistä tiiviimmin seurakunnan muuhun työhön. Vähitellen rajaseutupiirien itsenäinen toiminta lakkasi ja yleisesti katsotaankin nämä alueellisen seurakuntatyön osaksi.”⁴⁷

”Edellä luonnehdittuun tulokseen päästiin, kun kirkkohallitus 1950-luvulla yhteistoiminnassa Oulun ja Kuopion tuomiokapitulien kanssa suunnitteli, miten rajaseututyö tulisi hallinnollisesti järjestää. Ratkaisevan tärkeää oli, että kirkkohallitus on maksanut rajaseutupappien ja -diakonisojen palkkauksen sekä tärkeimmät toimintakulut. Samoin on

---

⁴² Ursin 1980, s. 72, 87, 89. Kettunen 1987, s. 18.

⁴³ Ursin 1980, s. 140-141. Heikkola 1982, s.165, 166.

⁴⁴ Ursin 1980, s.140.

⁴⁵ Ervasti 1981, s.354.

⁴⁶ Mäkeläinen Pertti, Kirkollinen rajaseututyö, Rajaseutu 3/1992 s.10.

⁴⁷ ibid.

hoidettu uudisrakentaminen ja rakennusten peruskorjaukset. Paikkakunnalla vapaaehtoisesti kerätyt varat käytettiin välittömästi alueen toiminnan hyväksi.”⁴⁸

Vapaaehtoisen rajaseututyön, jota toteuttivat Rajaseutuliitto ja Rajaseudun Ystävät, merkitys seurakunnalliselle rajaseututyölle siis väheni jälleenrakennusajan tullessa päätökseen. Vastuu työn jatkumisesta siirtyi kirkon omalle hallinnolle. Tästä oli se etu, että työntekijöiden palkkaus ja työnjohtosuhteet vakiintuivat ja yhtenäistyivät. Toisaalta haittana oli, että kirkollinen rajaseututyö alkoi etäännyä lähtökohdastaan, maamme teollistuneiden ja sivistyksestä nauttivien osien asukkaiden tuntemasta vastuusta maan köyhien ja kehittymättömien osien asukkaita kohtaan.

Jälleenrakennusaikana vuonna 1946 Hautajärvelle saatiin pappila, jossa oli asuintilat sekä rajaseutupapille että -sisarelle.⁴⁹ Jumalanpalvelukset pidettiin vuodesta 1947 alkaen Hautajärven koululla, joka oli rakennettu niin sanotuksi kappelikouluksi.⁵⁰ Tämä tarkoitti, että suurimmassa luokassa oli siirrettävä alttarikalusto.⁵¹ Kanttorina toimi koulun opettaja Helmi Uutela.⁵² Kun Hautajärven kylähautausmaa vielä vihittiin käyttöön vuonna 1955⁵³, voidaan sanoa, että kaikki edellytykset säännönmukaiselle seurakuntatoiminnalle olivat valmiit.

B. Rajaseutupiirin järjestyminen

Hautajärven rajaseutupiiri oli ensimmäisenä sodan jälkeisenä vuosikymmenenä sikäli edullisessa asemassa, että sillä oli työntekijöitä. Rajaseutupapin virkaa hoitivat pastori Sulo A. Isokoski vuosina 1945-47, pastori Mauno Kytömäki vuosina 1947-48, pastori Martti Hyvärinen vuosina 1948-50, pastori Mauno Sinnemäki oman toimensa ohella vuosina 1950-51 ja pastori Mauno Leskelä vuosina 1951-55.⁵⁴ Rajaseutusisarina olivat Martta Ahonen vuosina 1950-53 ja Hilma Suutarinen vuonna 1954.⁵⁵ Pappispulan vuoksi useat Oulun hiippakunnan rajaseutupiirit olivat vailla vakinaista rajaseutupappia.⁵⁶

Kirkkohallitus hyväksyi vuonna 1956 rajaseututyön ohjesäännön, joka otettiin hiippakunnissa käyttöön vuoden 1957 alusta. Ohjesääntö määräsi muun muassa perustettavaksi rajaseututoimikuntia entisten kirkollisten rajaseututyöyhdistysten tilalle. Toimikunnat alistettiin paikallisseurakuntien kirkkoneuvostoille. Kutakin rajaseututoimikuntaa johti puheenjohtajana rajaseutupappi. Emäseurakunnan kirkkoneuvosto nimitti toimikuntaan kolme jäsentä aina neljäksi vuodeksi kerrallaan.⁵⁷

---

⁴⁸ *ibid.*

⁴⁹ Kettunen 1987, s. 122.

⁵⁰ Tikkanen 1986, s. 212, 213. Kettunen 1987, s. 124.

⁵¹ Sallan kirkonarkisto, Kertomukset seurakunnan tilasta vuosina 1939-, s.a. II D.d.

⁵² Tikkanen 1986, s. 213.

⁵³ Kettunen, 1987, s.123.

⁵⁴ Kettunen 1987, s. 125.

⁵⁵ Kettunen 1987, s. 127.

⁵⁶ Alapiessa 1981, s. 61.

⁵⁷ Alapiessa 1981, s.69.

Rajaseutupappi Leo Harviainen, joka oli virassa Hautajärvellä vuosina 1958-59,⁵⁸ sai 2.2.1958 johdettavakseen rajaseututoimikunnan, johon kuuluivat jäseninä Mikko Harju, Aukusti Parkkinen ja Sauli Uutela.⁵⁹ Rajaseutuisar Helmi Aho, joka toimi Hautajärvellä vuosina 1955-64,⁶⁰ oli läsnä toimikunnan kokouksissa. Paikallinen rajaseututyön kannatusyhdistys – Oulangan Rukoushuoneyhdistys – muutettiin hautausmaayhdistykseksi 9.3.1959 ja alistettiin rajaseututoimikunnalle.⁶¹

Oulun hiippakunnan tuomiokapituli kehotti 24.10.1957 Kuusamon, Sallan, Pelkosenniemen ja Inarin seurakuntien kirkkoneuvostoja yhdessä rajaseutupiirien kanssa tekemään ehdotuksia rajaseutupiirien alueista.⁶² Tämän hallinnollisen työn yhteydessä Hautajärven rajaseutupiirin alue vakiintui nykyiseen.

C. Rajaseutukirkko

Sallan kunnan väkiluku kasvoi nopeasti 1940-luvulta 1960-luvulle. Kun Sallassa oli 8295 asukasta vuonna 1940, oli heitä vuonna 1960 jo 10072.⁶³ Väestönlisäys oli siis 1777 asukasta tai noin 17,6 % kahdessakymmenessä vuodessa. Rajaseutupiirin väkimäärää ei ole tilastoitu, mutta se lienee ollut noin 5000 vuonna 1960. Tästä aiheutui varmasti, että Hautajärven kappelikoulu kävi ajan oloon ahtaaksi jumalanpalvelustilana.

Rajaseututoimikunta otti heti muodostamisensa jälkeen tavoitteeksi rajaseututyökeskuksen saamisen Hautajärvelle.⁶⁴ Asia edistyi kuitenkin hitaasti, koska Käylän rajaseutukeskushanke kilpaili sen kanssa kirkkohallituksen varoista⁶⁵ ja Kursun työkeskushanke seurakunnan varoista.⁶⁶ Pastori Arvo Salomaa tuli Hautajärven rajaseutupapiksi vuoden 1959 lopulla ollen tässä virassa vuoteen 1965.⁶⁷ Rajaseutukirkon hanke eteni hänen toimestaan 28.6.1960 mennessä niin, että rajaseututoimikunta katsoi aiheelliseksi hankkia kirkkoa varten tontin Harjula -nimisen tilan vanhan päärakennuksen paikalta Hautajärven kylästä. Maan hinnaksi sovittiin omistajien kanssa 30 mk neliömetriltä.⁶⁸

Rajaseututoimikunta myös kaavaili kirkkoon 150 ihmiselle sopivaa kirkkosalia, tarjoilutilaa 60 hengelle, rippikoululuokkaa 50 oppilaalle ja urkuparvea, jossa olisi 30 istuinpaikkaa.⁶⁹ Kirkon piirustukset päätettiin tilata arkkitehtitoimisto Vesikari & Laitiselta

---

⁵⁸ Kettunen 1987, s.125.

⁵⁹ Sallan kirkonarkisto, Hautajärven rajaseututoimikunnan kokouspöytäkirjat v.v. 1958-1991.

⁶⁰ Kettunen 1987, s.127.

⁶¹ Sallan kirkonarkisto, Hautajärven rajaseututoimikunnan kokouspöytäkirjat v.v. 1958-1991.

⁶² Alapiessa 1981, s.73.

⁶³ Tilastokeskus, Tilastollisia tiedonantoja N:o 63, 1979.

⁶⁴ Sallan kirkonarkisto, Hautajärven rajaseututoimikunnan kokouspöytäkirjat v.v. 1958-1991.

⁶⁵ Ervasti 1981, s. 353-354, 357-358.

⁶⁶ Sallan kirkonarkisto, Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1962-70, II.C.c.2, pöytäkirja 14.5.1962 §4, pöytäkirja 4.6.1962 §4, pöytäkirja 3.9.1962 §7.

⁶⁷ Kettunen 1987, s.125.

⁶⁸ Sallan kirkonarkisto, Hautajärven rajaseututoimikunnan kokouspöytäkirjat v.v. 1958-1991.

⁶⁹ ibid.

1.11.1960 mennessä.⁷⁰ Sallan kirkkohallintokunta vahvisti rajaseututoimikunnan esitykset tonttimaan ostosta ja kirkon huonetiloista kokouksessaan 30.6.1960.⁷¹

Rajaseutukirkon asia käsiteltiin vielä Sallan kirkkovaltuustossa ja Oulun tuomiokapitulissa, josta se jatkoi matkaansa kirkkohallitukseen.⁷² Sieltä asia tuli aikanaan takaisin Sallan kirkkovaltuustolle. Kirkkohallitus ilmoitti, että se ei vahvista Hautajärven rajaseutukirkon piirustuksia ja rakennussuunnitelmaa vaan palauttaa ne uudelleen käsiteltäviksi rakennuskustannusten pienentämistä silmällä pitäen – kirkkohallitus kun ei katsonut voivansa myöntää tarkoitukseen lainaa enempää kuin 18 miljoonaa markkaa.⁷³

14.5.1962 Sallan kirkkovaltuusto päätti lähettää rovasti Erkki Koiviston, pastori Arvo Salomaan ja talollinen Mikko Harjun Helsinkiin ottamaan yhteys Kirkkohallitukseen rajaseutukirkon rakennusasiassa.⁷⁴ ”Kerjuumatkalla” lienee käynyt Mikko Harju yksin;⁷⁵ mutta matka oli tuloksellinen, sillä seuraavassa kokouksessaan kirkkovaltuusto saattoi jo perehtyä arkkitehtitoimisto Martaksen laatimiin luonnospiirustuksiin Hautajärven kirkkoa varten.⁷⁶ Arkkitehdit Vesikari & Laitinen olivat jossain vaiheessa pudonneet kuvioista.

14.8.1962 Kalevassa, Koillis-Lapissa ja Lapin Kansassa oli seuraava ilmoitus:

Urakalla rakennettavaksi tarjotaan Sallan Hautajärven rajaseututyökeskus (kirkko). Puurakenteisen rakennuksen lattiapinta-ala on noin 300 m² ja kokonaistilavuus n. 1585 m³. Saniteetti- ja sähkötyöt tilataan erikseen. Piirustukset työselityksineen saatavana 5000 mk:n etumaksua vastaan Sallan kirkkoherranvirastosta. Tarjoukset jätettävä elokuun 27. päivään 1962 mennessä. Sallassa 13.8.1962. Kirkkohallintokunta.⁷⁷

Tarjouskilpailun rakennusteknisistä töistä voittivat pelkosenniemeläiset Johan Myllys ja Olavi Hannula. Kirkkovaltuusto määräsi rakennustyöt aloitettaviksi 5.9.1962. Rakennuksen oli oltava valmis 31.7.1963.⁷⁸

Rajaseutukirkko oli LVI-töitä lukuunottamatta valmis säädetyssä ajassa.⁷⁹ Irtaimiston ja muun kaluston hankinnan jälkeen se voitiin vihkiä käyttöön 15.12.1963.⁸⁰

---

⁷⁰ ibid.

⁷¹ Sallan kirkonarkisto, Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1948-72, III.-C.a.2, pöytäkirja 30.6.1960 §2 ja §3.

⁷² Sallan kirkonarkisto, Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1962-70, II.C.c.2, pöytäkirja 29.12.1961 §7.

⁷³ ibid.

⁷⁴ Sallan kirkonarkisto, Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1962-70, II.C.c.2, pöytäkirja 14.5.1962 §5.

⁷⁵ Sallan kirkonarkisto, Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1962-70, II.C.c.2, pöytäkirja 4.6.1962 §3.

⁷⁶ ibid.

⁷⁷ Sallan kirkonarkisto, Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1948-72, III.-C.a.2, pöytäkirja 27.8.1962 §9.

⁷⁸ Sallan kirkonarkisto, Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1962-70, II.C.c.2, pöytäkirja 3.9.1962 §6.

⁷⁹ Sallan kirkonarkisto, Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1948-72, III.-C.a.2, pöytäkirja 31.7.1963 §1-13.

⁸⁰ Tikkanen 1986, 257.

Painamattomat lähteet:

Kuusamon kirkonarkisto, Paanajärven hautausmaahan haudattujen luettelo ja hautapaikkakartta

Paavo Hautalan yksityisarkisto, Kemijärvi, Muistiinpanoja ja tiedonantoja.

Sallan kirkonarkisto, Hautajärven rajaseututoimikunnan kokouspöytäkirjat v.v. 1958-1991.

Kertomukset seurakunnan tilasta 1939-, s.a. II D.d.

Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1948-72, III.-C.a.2.

Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1962-70, II.C.c.2.

Sota-arkisto, Helsinki, Kortisto sotilaspepeista 1939-44, T22293/19-28.

Painetut lähteet:

Koljonen Anita, Paanajärven paimenpojan maisemista Nyky-Suomeen, Rajaseutu 3/1992.

Maanmittaushallitus, Salla-Alakurtti -ulkoilukartta 1993.

Maanmittaushallitus, Yleiskartta 1950.

Mäkeläinen Pertti, Kirkollinen rajaseututyö, Rajaseutu 2/1993.

Tilastokeskus, Tilastollisia tiedonantoja N:o 63, 1979.

Uosukainen Riitta, Rajaseututyön henki ja perusteet, Rajaseutu 2/1993.

Kirjallisuus:

Alapiessa Lilli, Kirkon rajaseututyö. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma 1981. Teologisen tiedekunnan kirjasto, Helsinki.

Ervasti Seppo, Kuusamon seurakunnan kolme vuosisataa. – Kuusamon seurakunnan historia. Toim. Ervasti, Kyllönen & Näppä. Kuusamo 1981.

Heikkola Leena, Lapin historiaa, Lapin lääninhallitus – Lapin maakuntaliitto. Rovaniemi 1982.

Kansanaho Erkki, Papit sodassa. Juva 1991.

Kettunen Antti, Kuusamon ja Sallan seurakuntien sopeutuminen jälleenrakentamiseen, asutustoimintaan ja väestökatoon vuosina 1945-1975. Kirkkososiologian pro gradu -tutkielma, huhtikuu 1987. Teologisen tiedekunnan kirjasto, Helsinki.

Koivisto Erkki, Salla. Pitäjän ja seurakunnan historiikki. Kuopio 1971.

Krogerus-Ritoniemi W.J.G, Kuolajärven (Sallan) pitäjän historia. Helsinki 1930.

Laitinen Arto, Esitelmä prof. Parvion johtamassa käytännöllisen teologian laudatur-seminaarissa 3.12.1968. Helsingin Yliopisto, Teologinen tiedekunta, käytännöllisen teologian laitos.

Mustakallio Hannu, Kirkollinen rajaseututyö 1920–1930 -luvulla Kuopion - Oulun hiippakunnassa. Eino Sormunen. Tutkija - esipaimen - kulttuurikriitikko. Toim. Veijo Saloheimo, Hannes Sihvo, Alpo Valkeavaara. Joensuu 1990.

Tikkanen Tuomo (toim.), 98995 Kylä napapiirillä. Yli 200 vuotta Hautajärven kylän elämää. Kemijärvi 1986.

Ursin Martti, Pohjois-Suomen tuhot ja jälleenrakennus saksalaissodan 1944-45 jälkeen. Oulu 1980.

Vainio V.H, Neljännesvuosisata vapaaehtoista rajaseututyötä. Tampere 1958.

Haastatellut henkilöt:

Hautala Paavo, Kemijärvi

Laitinen Olavi, Helsinki

Lassila Olavi, Salla

Parviainen Viena, Salla